

KS. STANISŁAW WŁODARCZYK

OFIARA CHRYSYTA – JEGO MĘKA I ŚMIERĆ ANTYTYPEM OFIARY KADZIELNEJ KAPŁANA ZACHARIASZA

Chcąc odpowiedzieć na postawiony w niniejszym artykule problem należy najpierw spojrzeć na ofiarę kadzielną kapłana Zachariasza (Łk 1, 5. 8-10) – jej kontekst historyczno-religijny i jej znaczenie. Dopiero w drugiej części artykułu, w świetle tekstów Łukasza (18, 31-33; 22, 19-20; 23, 42-43) można będzie ukazać znaczenie ofiary Chrystusa – Jego męki i śmierci.

1. Kontekst historyczno-religijny ofiary Zachariasza (Łk 1, 5. 8-10)

W Łk 1, 5 czytamy: „Za czasów Heroda, króla Judei, żył pewien kapłan, imieniem Zachariasz, z oddziału Abiasza”. Zatrzymamy się najpierw nad pierwszą częścią wersetu: „Za czasów Heroda, króla Judei...” Łukasz zwyczajem historyków starożytnych poprzedził narrację wymienieniem panującego władcy, określając w przybliżeniu czas panowania. Chociaż wzmianka o panowaniu Heroda nie jest zbyt dokładna, gdyż rządził on od 37 – 4 r. przed Chr., to nie znaczy, że Łukasz rezygnuje z precyzji historycznej¹. Można by wytłumaczyć tę małą nieścisłość tym, że trzymał się źródła, z którego korzystał². Również określenie Heroda, królem Judei, mimo, iż był królem całej Palestyny, nie jest błędem, gdyż Łukasz nazywając Heroda „królem Judei” przyjął oficjalną rzymską nazwę, rozumiejąc przez Judeę ziemię Żydów, która obejmowała także Galileę, o czym mówi w innych tekstach (Łk 7, 17; Dz 10, 37).

Druga część wersetu 5 mówi o kapłanie Zachariaszu, z oddziału Abiasza. Kapłani ze względu na ich dużą liczbę, w tym czasie razem z lewitami mogło ich być ok. 20 tys., byli z konieczności podzieleni na oddziały. 1 Księga Kronik 24, 7-10 wymienia 24 oddziały lub „zmiany” kapłanów, które pełniły służbę w świątyni, każdy przez dwa nie następujące po sobie tygodnie roku³. Zachariasz był z oddziału Abiasza. Oddział ten był ósmy (1 Krn 24, 10). Ze względu na dużą liczbę kapłanów, każdy

1 H. Langkammer, *Ewangelia według św. Łukasza. Tłumaczenie, wstęp, komentarz, ekskursy*, Radom 2005, s. 44.

2 L. Sabourin, *L'Évangile de Luc. Introduction et commentaire*, Roma 1985, s. 56.

3 Zob. Craig S. Keener, *Ewangelia według świętego Łukasza*, w: *Komentarz historyczno-kulturowy do Nowego Testamentu*. Redakcja naukowa wydania polskiego K. Bardski, W. Chrostowski, Warszawa 2001, s. 125-126; L. Sabourin, dz. cyt., s. 56.

z nich mógł tylko raz w życiu złożyć ofiarę kadzenia w dniu wyznaczonym przez losowanie.

Pokrótkie spojrzymy na tę ofiarę i jej znaczenie.

2. Ofiara kadzielna Zachariasza i jej znaczenie

Autor trzeciej Ewangelii o samej ofercie kadzenia przekazał niewiele szczegółów: „Kiedy w wyznaczonej dla swego oddziału kolei pełnił służbę kapłańską przed Bogiem, jemu zgodnie ze zwyczajem kapłańskim przypadł los, żeby wejść do przybytku Pańskiego i złożyć ofiarę kadzenia. A cały lud modlił się na zewnątrz w czasie kadzenia” (ww. 8-10).

W takim wypadku trzeba odnieść się pokrótce do historii ofiar izraelskich, wśród których jest mowa o ofierze kadzielnej⁴. Ale należy zaznaczyć, że ofiary z kadziła (Wj 30, 7-9) stanowiły również tradycyjny element rytuału odprawianego w starożytnych świątyniach Bliskiego Wschodu, może dlatego, że zapach kadziła łagodził odór składanych ofiar⁵.

Zachariasz, aby złożyć ofiarę kadzenia wszedł do przybytku Pańskiego w świątyni jerozolimskiej. Tutaj należy się krótkie wyjaśnienie. Przychodzą nam z pomocą dwa terminy: *hieron*, którego używa Łukasz jak i pozostali synoptycy na oznaczenie całej budowli świątynnej wraz z jej dziedzińcami, portykami, bramami i *naós* który określa świątynię jako miejsce, w którym przebywa Bóg – miejsce Najświętsze⁶.

Zachariasz składał ofiarę na ołtarzu kadzenia przed Miejscem Najświętszym. Dla jej złożenia brało się żarzące węgle z ołtarza całopaleń za pomocą łopatki czy szufelki, na tych żarzących węglach rozsypywało się pachnący proszek i wszystko zanoszono na ołtarz kadzenia. Ta ofiara kadzenia była składana rankiem i wieczorem każdego dnia (Wj 30, 7-8) i była to funkcja kapłańska (por. 2 Krn 26, 16-18; Łk 1, 9)⁷. Można powiedzieć, że kapłan jest „sługą ołtarza” i w ten sposób to popularne wyrażenie chrześcijańskie znajduje swój rodowód na kartach Starego Testamentu.

Godziny porannej i wieczornej ofiary były też godzinami publicznej modlitwy w świątyni. O czym świadczy wzmianka Łukasza: „A cały lud modlił się na zewnątrz w czasie kadzenia” (w. 10). Oprócz świąt, większość modlących się stanowili mieszkańcy Jerozolimy, zgromadzeni na dziedzińcu wyznaczonym dla mężczyzn, a kobiety na zewnętrznym Dziedzińcu Kobiet.

Ta ofiara kadzielna miała swój wymiar teologiczny. Kapłan Zachariasz przedstawiał Bogu modlitwy i sprawy wiernych reprezentując Boga wobec ludzi i reprezentując ludzi wobec Boga, będąc pośrednikiem. Ale zburzenie świątyni jerozolimskiej

4 Zob. R. de Vaux, *Instytucje Starego Testamentu*, t. I i II, (z francuskiego przełożył i bibliografię uzupełnił ks. T. Brzegowy), Pallottinum 2004, s. 435-436. 437-444.

5 Craig S. Keener, dz. cyt., s. 124.

6 L. Sabourin, dz. cyt., s. 57; X. Léon-Dufour, *Świątynia*, w: SNT (przekł. i opr. polskie Ks. K. Romaniuk), Poznań 1981, s. 610.

7 R. de Vaux, dz. cyt., s. 435-436.

oznaczało koniec ofiar. Religie rytualną świątyni zastąpiła religia Tory, a kapłani zostali zastąpieni przez rabinów⁸.

Spójrzmy teraz na ofiarę Chrystusa.

3. Znaczenie ofiary Chrystusa – Jego męki i śmierci

Mówiąc o ofierze Chrystusa – Jego męce i śmierci, jej walorze w koncepcji Łukasza trzeba odpowiedzieć na wiele pytań, jakie stawiają egzegeci. Oto niektóre z nich: Łukasz słabo akcentuje skutki śmierci, jej walor ekspijacyjny i soteriologiczny⁹.

Odpowiedzi na powyższe pytania należy szukać w szerszym kontekście, zwłaszcza w świetle przepowiedni prorockich Starego Testamentu, do których odwołuje się sam Jezus i Łukasz, a które mówią o cierpieniu i śmierci Sługi Jahwe (Iz 52, 13-53, 21) i człowieka sprawiedliwego (Ps 22). Do tych starotestamentalnych tekstów nawiązuje Łukasz w: 18, 31-33; 22, 19-20; 23, 42-43.

Łk 18, 31-33 jest trzecią zapowiedzią męki, śmierci i zmartwychwstania Chrystusa: „Oto idziemy do Jerozolimy i spełni się wszystko, co napisali prorocy o Synu Człowieczym. Zostanie wydany w ręce pogan, będzie wyszydony, zelżony i opluty; ubiczują Go i zabijają, a trzeciego dnia zmartwychwstanie”. Trudno jest określić, jakich terminów użył Jezus zapowiadając swoją mękę, śmierć i zmartwychwstanie. Idąc za wynikami badań nad najstarszym opisem męki i śmierci Jezusa¹⁰, wskazującymi na opis Marka, należałoby przypuszczać, że Łukasz rozpracował Marka 10, 32-33¹¹, wprowadzając niektóre elementy redakcyjne. Pierwszym z tych elementów redakcyjnych jest temat wypełnienia się Pisma: „Oto idziemy do Jerozolimy i spełni się wszystko, co napisali prorocy o Synu Człowieczym” (18, 31). Syn Człowieczy idzie drogą wskazaną przez Boże *dei*, zapowiedzianą przez proroków. Droga ta prowadzi do Jerozolimy. Tam dopełni się „wszystko”, o czym napisali prorocy: Męka, śmierć i chwalebne zmartwychwstanie (Łk 8, 32-33; 13, 17; 24, 27. 44). Drugim elementem redakcyjnym jest pominięcie udziału Żydów w męce i śmierci Jezusa. Według Marka: „Syn Człowieczy zostanie wydany arcykapłanom i uczonym w Piśmie. Oni Go skazają na śmierć i wydadzą poganom”.

W Łk 18, 31-33 widać wyraźne aluzje do tekstów Izajasza o cierpiącym Słudze Jahwe. Łukasz mówiąc wiele o męce i śmierci Jezusa, nie wypowiada się *explicite* na temat jej zbawczego waloru. Dopiero w świetle tekstów prorockich Starego Testamentu i w świetle Bożego planu ten walor się zarysowuje. Mimo, iż w trzeciej Ewan-

8 Tamże, s. 371-372.

9 Zob. A. George, *Le sens de la mort de Jésus*, w: *Études sur l'oeuvre de Luc*, Paris 1978, s. 186-196.

10 Na ten temat zob. G. Schneider, *Die Passion Jesus nach den drei älteren Evangelien*, München 1973; H. Langkammer, *Wprowadzenie i komentarz do ewangelicznych opisów męki Pańskiej*, Lublin 1975, s. 7-41; R. Bartnicki, *Ewangeliczne opisy męki w aspekcie literackim, teologicznym i kerygmatycznym*, w: STB III, Warszawa 1983, s. 73-78; *Męka Jezusa Chrystusa* (Red. F. Gryglewicz), Lublin 1986.

11 L. Sabourin, dz. cyt., s. 306.

gellii nie spotka się tekstu, gdzie byłoby powiedziane wprost, iż Jezus umarł „za nasze grzechy”, to przekazuje ona teksty, gdzie Jezus deklaruje, że umiera „za” swoich uczniów (Łk 22, 19-20), za skruszonego złoczyńcę (Łk 23, 42-43). W Łk 22, 19-20 przekazującym słowa ustanowienia Eucharystii czytamy: „To jest Ciało moje, które z a w a s będzie wydane: to czyńcie na moją pamiątkę!(...) Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej, która za was będzie wylana”. Z punktu krytyki tekstualnej słów: „które za was będzie wydane” aż do „która za was będzie wylana” brakuje w kodeksie D, jak również w licznych świadkach starej wersji łacińskiej (a, d, ff², i, l)¹². Zwolennicy krótszego tekstu wysuwają argument, iż jest dość oczywiste, że były dokonane dodatki, aby szarmonizować tekst Łk z Mk 14, 22-24 i 1 Kor 11, 23-25. Natomiast zwolennicy dłuższego tekstu przekazanego prawie przez wszystkie wydania katolickie i większość współczesnych edycji Nowego Testamentu, twierdzą, że jest dużo argumentów za przyjęciem autentyczności Łk 22, 19b-20. Te wersety 19b-20 znajdują się we wszystkich manuskryptach greckich, oprócz jednego, w licznych świadkach starołacińskich (aur, c, f, q, r¹), w syryjsko-palestyńskich, w wersjach koptyjskich, aramejskich. Ich obecność u Łukasza dobrze odpowiada związkom trzeciej Ewangelii ze środowiskiem palestyńskim¹³. Naddo, nagłe opuszczenie po słowach: „To jest Ciało moje”, dalszych słów: „które za was będzie wydane” lub po słowach nad kielichem: „Ten kielich to Nowe Przymierze we Krwi mojej” słów: „która za was będzie wylana” czyni tekst niekompletnym i trudnym do zrozumienia¹⁴.

Łukasz przedstawia więc Jezusa w obliczu śmierci, ofiarującego swoje Ciało i swoją Krew „za” swoich. Tekst ten zapowiada dar śmierci Jezusa, który „przelewa swoją Krew”, czyli daje życie za wszystkich ludzi. Słowo *didomenon* odnosi się do daru życia, jak w Mk 10, 45. Jezus zwiastuje Nowe Przymierze we „Krwi swojej”. To znaczy, że Jego śmierć jest u podstaw zbawienia ludu Bożego¹⁵. Tutaj również zostaje ukazany uniwersalny wymiar śmierci Jezusa. Umiera On „za”. Przyimek grecki *hiper* już w Iz 53 wyraża koncepcję zadośćuczynnej ofiary Sługi Jahwe. Ta pieśń o cierpiącym Słudze już we wczesnych formułach wiary (1 Kor 15, 3) oraz w starym przekazie tradycji o Ostatniej Wieczerzy (1 Kor 11, 24; Mk 14, 22-24; Łk 22, 19-20) służyła do tego, aby cierpienie i śmierć Jezusa interpretować zastępczo, jako śmierć zadośćuczynną dla zbawienia ludzi¹⁶. W prorocztwie tym jest mowa o tym, że Sługa będzie przymierzem dla ludzi (Iz 42, 6), a Jezus stwierdził, że wino jest Jego Krwią przymierza. Sługa Jahwe cierpiał za grzechy wielu. Jezus zapowiedział, że Jego Krew zostanie przelana za wielu¹⁷.

12 Szerzej na temat krytyki tekstualnej Łk 22, 19-20 zob. A. George, dz. cyt., s. 191-192; L. Sabourin, dz. cyt., s. 342-343.

13 A. George, dz. cyt., s. 191.

14 L. Sabourin, dz. cyt., s. 342.

15 A. George, dz. cyt., s. 192.

16 H. Langkammer, *Najstarsza soteriologiczna interpretacja śmierci Jezusa*, w: *Biblia księgą ludu Bożego* (Red. S. Łach, M. Filipiak), Lublin 1980, s. 130; W. Kasper, *Jezus Chrystus*, Warszawa 1983, s. 119.

17 R. Bartnicki, *Ostatnia wieczerza a męka Jezusa*, w: *Męka Jezusa Chrystusa*, s. 83.

Nawiązemy jeszcze do pierwszej części słów Jezusa: „To jest Ciało moje, które za was będzie wydane”, które są paralelne do „Krwii, która za was będzie wylana”. Mimo, iż w językach semickich wyrażenie „wydać ciało” nie jest używane na oznaczenie śmierci, to ta budowa paralelna wskazuje, że także pierwsza część słów konsekracyjnych mówi o Jego śmierci¹⁸. I tutaj Łukasz przez dodanie słowa „wydanie” nawiązał wyraźniej niż pozostali synoptycy do postaci Sługi Jahwe. Teksty o Słudze mówią, że Bóg wydał Go jako ofiarę, dzięki której będzie zawarte nowe przymierze z ludem (Iz 42, 6; 49, 8). W prorocztwie o Słudze Bożym kilkakrotnie występuje słowo „wydać”, które użył także Łukasz.

Następnym tekstem mówiącym o zbawczym walorze śmierci Jezusa jest Łk 23, 42-43: „Jezu, wspomnij na mnie, gdy przyjdiesz do swego królestwa. Jezus mu (łotrowi) odpowiedział: «Zaprawdę powiadam ci: Dziś ze Mną będziesz w raju»”. Łukasz poprzez wprowadzenie elementów własnych – dialogu Jezusa ze skruszonym złoczyńcą i przysłówka „dziś”, nie spotykanych u pozostałych synoptyków wskazał na zbawczy charakter śmierci Jezusa i na jej natychmiastowy skutek. Egzegeci wysuwają problem, skąd trzeci ewangelista zaczerpnął ten dialog Jezusa ze skruszonym złoczyńcą – czy z tradycji ustnej czy pisanej? A może jest on kompozycją literacką trzeciego ewangelisty? Jest to trudny do rozstrzygnięcia problem. Są wśród egzegetów tacy, którzy uważają ów dialog za kompozycję literacką Łukasza¹⁹ lub posłanie homiletyczne krótkiej notatki, jaką mamy w Mk 15, 32b²⁰. Nie ulega wątpliwości, że trzeci ewangelista miał w tym zamierzony cel teologiczny. Przekazując dane tradycji palestyńskiej, na której się opierał, chciał odpowiedzieć na problemy nurtujące jego środowisko.

Słowa skruszonego złoczyńcy: „Jezu, wspomnij na mnie...” nie spotykane gdzie indziej, jak również zmiana słownictwa z królestwo Boże na królestwo Chrystusa, wskazują na elementy redakcyjne trzeciego ewangelisty²¹. Odnośnie logionu Jezusa: „Zaprawdę, powiadam ci: Dziś ze Mną będziesz w raju” (w. 43), trzeba stwierdzić, iż zawiera on elementy oryginalne, które Łukasz zebrał wokół tematu królowania Jezusa (23, 35-43)²². Odpowiedź Jezusa zadecydowała o charakterze królestwa, o które prosił skruszony złoczyńca. Tutaj należałoby zapytać, dlaczego trzeci ewangelista przesunął akcent z królestwa Boga na królestwo Chrystusa? Miał prawdopodobnie na celu podkreślenie roli Chrystusa w naszym zbawieniu. Szczególną rolę w rozstrzygnięciu obecności tegoż królestwa teraz czy w przyszłości, odegrało emfaticzne „dziś”²³. Zburzyło ono cały schemat eschatologiczny proszącego łotra, oczekującego go w dalekiej przyszłości. Przemieściło eschaton z przyszłości do teraźniejszości. Jest to „dziś” niosące zbawienie. Obietnicę zbawienia „dziś” skruszo-

18 Tamże, s. 74.

19 Zob. G. Pérez, *El relato del Buen Ladrón* (Lc 23, 39-43), EstB 44 (1986), s. 266.

20 Tamże, s. 263.

21 S. Włodarczyk, *Realizacja zbawienia „dziś” w Chrystusie. Semeron w soteriologii Łukasza*, Lublin 1989, s. 98-103.

22 A. George, dz. cyt., s. 342.

23 Szerzej na temat roli emfaticznego „dziś” zob. S. Włodarczyk, dz. cyt., s. 97-110.

nego złoźczyńcy potwierdzają dalsze słowa Jezusa: „... ze Mną będziesz w raju”. Być z Jezusem cierpiącym według Łukasza oznacza gwarancję zbawienia²⁴. Przyimek grecki *metá* z accusativem nie tylko wyraża ideę towarzyszenia komuś, lecz ściśle zespolenie, wzajemne dzielenie życia, mające określony cel²⁵. Idea „bycia z Bogiem” była znana w Starym Testamencie (Wj 3, 12; Iz 7, 14; Ps 16, 11; 73, 23-26). Jezus w swoim nauczaniu wielokrotnie zapowiadał eschatologiczną bliskość z uczniami czy zbawionymi (Łk 22, 15; 22, 28-30; por. Mt 25, 10; 28, 20; J 17, 24). Bycie z Jezusem przynosi już „dziś” zbawienie proszącemu złoźczyńcy.

Podobnie jak skruszony złoźczyńca, lud, który stał i patrzył z daleka doznaje teraz skutków śmierci Jezusa: „wracał bijąc się w piersi” (w. 48). To wszystko wskazuje, że trzeci ewangelista zredagował opis śmierci Jezusa w perspektywie nawrócenia, zmiany postępowania – w perspektywie zbawienia wszystkich ludzi.

Przeprowadzona analiza powyższych tekstów Łukasza dała nam odpowiedź na postawiony w temacie artykułu problem. Tekst Łk 1, 5. 8-10 ukazał, że ofiara kadzielna Zachariasza była ofiarą rytualną, w której on przedstawiał Bogu modlitwy ludu, będąc pośrednikiem. To pośrednictwo nie miało waloru zbawczego. Natomiast ofiara Chrystusa – Jego męka i śmierć miała walor ekspijacyjny i zbawczy. Chrystus wydał swoje ciało i krew za wszystkich ludzi, przynosząc im zbawienie (Łk 18, 31-33; 22, 19-20; 23, 42-43).

24 J. Schmid, *Das Evangelium nach Lukas* (RNT 3), Regensburg 1964, s. 638.

25 P. Grelot, „*Aujourd’hui tu seras avec moi dans le paradis*” (Lc XXIII, 43), RB 74 (1967), s. 213; A. Jankowski, *Eschatologia biblijna Nowego Testamentu*, Kraków 1987, s. 194.